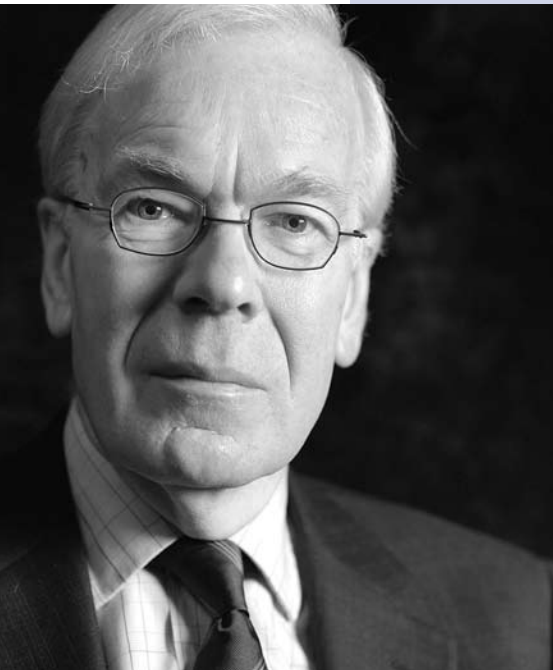

Herman Tjeenk Willink over de mechanismen van markt en macht

‘Een sterke markt heeft een sterke staat nodig’

De staat heeft de afgelopen twintig jaar te weinig tegenwicht geboden aan de eigen dynamiek van de markt, stelt Herman Tjeenk Willink, vice-president van de Raad van State.

Vooraf sectoren die ook een publieke verantwoordelijkheid dragen, waaronder de advocatuur en het bankwezen, moeten voldoende tegenwicht krijgen om effectief te kunnen functioneren. Meer regelgeving en meer toezicht helpen niet. Zelfreflectie wel.

‘Evenwicht betekent tegenwicht en samenspraak betekent tegenspraak’

crisis bewijst volgens hem het mechanisme van kracht en tegenkracht, en het belang van een gemeenschappelijk ervaren verantwoordelijkheid. ‘De staat noch de markt is per definitie een zichzelf handhavend systeem’, legt Tjeenk Willink uit op zijn werkkamer die uitkijkt op de Haagse Hofvijver. ‘Dat heb ik niet bedacht, het is een oud inzicht. De Franse rechtsfilosoof Montesquieu vroeg zich in de 18^e eeuw al af waarom een gematigde staatsvorm langzaam maar zeker zijn stabiliteit en interne evenwicht verliest en uiteindelijk in zijn tegendeel dreigt te verkeren. Zijn antwoord lag aan de basis van de trias. Als in een staat onvoldoende onderscheid tussen verschillende functies en verantwoordelijkheden wordt gemaakt, keert hij zich naar binnen, en liggen machtsmisbruik en onderdrukking op de loer. Die te onderscheiden functies –

‘Elke staat, elke markt, elk systeem heeft zijn eigen dynamiek en neigt ertoe naar binnen te keren’, stelt Herman Tjeenk Willink, vice-president van de Raad van State, sociaal-democraat, en jurist. Hoewel hij zelf geneigd is dat laatste te nuanceren. ‘Ik weet van veel dingen heel weinig.’

Dat geldt niet voor de Nederlandse staatsinrichting. Al jaren profileert Tjeenk Willink zich als de hoeder van de trias politica, en waarschuwt hij voor verstoring van het precaire evenwicht tussen wetgever, rechter en het bestuur. De huidige financiële

wetgever, rechter, bestuur - zijn wel wederzijds van elkaar afhankelijk. De goede vervulling van de rechterlijke taak is afhankelijk van een goede kwaliteit van de wetgeving. En dat geldt ook voor het bestuur. Het functioneren van de een heeft consequenties voor de ander. Evenwicht betekent tegenwicht en samenspraak betekent tegenspraak.’

Persoonlijke schuld

‘De Amerikaanse rechtsfilosoof Ronald Dworkin zegt dat een democratische maatschappij geen *rule book model of society* is, maar *een society of principle*’, doceert Tjeenk Willink verder. ‘Een democratie kan volgens hem alleen maar functioneren als iedereen zich verantwoordelijk voelt voor het handhaven van bepaalde principes, of dat nu om rechtvaardigheid, gematigdheid of eerlijkheid gaat. In een “rule book” model redeneert men vanuit de regels. “De wetgever heeft het niet verboden en de rechter heeft geen verbod uitgesproken, dus mag het.” Maar dat is geen democratische redenering, omdat die het gemeenschappelijke verantwoordelijkheidsgevoel ondermijnt. Democratie is niet alleen een kwestie van je aan de gemeenschappelijke bevelen houden, of je onderwerpen aan het oordeel van de rechter. Iedereen draagt verantwoordelijkheid voor het functioneren van het geheel. En met iedereen bedoel ik niet alleen individuele burgers, maar ook instituties, private ondernemers, advocaten, journalisten. Ook een individuele ondernemer draagt verantwoordelijkheid voor de democratische rechtsstaat. Maar het gaat vooral over instituties, organisaties, beroepsgroepen. Instituties zijn in die zin belangrijker dan personen, omdat individuen nooit in hun eentje de

eigen dynamiek van een systeem kunnen keren. Daarom vind ik de huidige discussie over de bonussen aan deze of gene CEO ook niet goed verlopen, want dat suggereert persoonlijke schuld. Ook al hadden er andere bestuurders aan de top gezeten, dan nog was het misgegaan.'

Perspectiefwisseling

De bonusproblematiek laat volgens Tjeenk Willink wel goed zien dat de staat, de markt en de burgersamenleving allemaal de neiging hebben om tegenwicht uit te schakelen. Jarenlang werd kritiek op de exorbitante beloningen immers afgedaan met het argument "dat de markt nu eenmaal zo werkt". 'Het bestuur vindt de rechter vaak lastig', zegt Tjeenk Willink. 'De wetgever vindt dat de rechter, of de Raad van State, soms zeurt. De neiging om tegenspraak op te zoeken is gering, en dan krijgt die eigen dynamiek een kans.' Ook de advocatuur loopt het risico daarin mee te worden gezogen. 'Advocaten hebben een publieke verantwoordelijkheid, maar ze zijn ook onderdeel van de dynamiek van de markt. De markt beïnvloedt het gevoel van maatschappelijke verantwoordelijkheid van de beroepsgroep. Als collega's concurrenten worden, wisselt het perspectief. Dertig jaar geleden was het in de advocatuur nog gebruikelijk dat ieder kantoor zijn aandeel nam in toevoegingzaken. Dat is er helemaal uit, en daaruit blijkt dat het besef van maatschappelijke verantwoordelijkheid echt volstrekt is veranderd. Men raakt naar binnen gekeerd. Dat geldt zonder tegenwicht voor de markt. Dat geldt ook voor de staat. Dat geldt ook binnen de staat.'

Institutionele zelfreflectie

Om tegenwicht te bieden aan de dynamiek waardoor de eigen navel uiteindelijk tot centrum van de wereld wordt uitgeroepen, moet iedereen bij zichzelf te rade gaan, vindt Tjeenk Willink. Hij pleit voor institutionele zelfreflectie, en vindt dat de staatsmachten, maar ook de advocatuur en de media eens naar zichzelf moeten kijken. 'De wetgever moet beseffen dat hij niet alleen een beleidsinstrument levert, maar ook recht schept. De rechter moet weten dat hij niet in de plaats van het bestuur kan treden dat immers geacht wordt onder democratische controle te staan, maar dat hij evenmin de rechtsbescherming van individuele burgers uit het oog mag verliezen. Bij de toepassing van de Algemene wet bestuursrecht bijvoorbeeld is de nadruk wel heel sterk op het formele procesrecht komen te liggen, terwijl de wet oorspronkelijk was bedoeld als een instrument tot rechtsbescherming van de burger.'

De advocatuur moet zich realiseren dat ze weliswaar onderdeel is van de markt, maar ook dat zij een publieke verantwoordelijkheid heeft en dat de jacht op omzet een eigen dynamiek in gang zet. En ook de media moeten definiëren wat hun eigen professionaliteit is en dat is echt iets anders dan overal een show van te maken of de crisis van de dag te proclameren. Advocaten en journalisten zijn beide meegezogen in de dynamiek van de markt en dat heeft hun onafhankelijkheid geen goed gedaan, vrees ik. Terwijl dit juist de beroepen zijn die van oudsher tegenwicht moeten bieden tegen het mechanisme van de macht.'

Bij zinnen komen

Het mechanisme van de markt vraagt op zijn beurt om een sterke staat, concludeert Tjeenk Willink. 'Een sterke markt heeft een sterke staat nodig. Ik durf te stellen dat de staat de afgelopen vijftien, twintig jaar te weinig tegenwicht aan de ontwikkeling van de markt heeft geboden in die sectoren waarvoor men ook een publieke verantwoordelijkheid heeft. Daaronder gerekend de advocatuur, maar ook een deel van de bancaire sector. Het algemeen belang moet worden bewaakt door wetgeving, door toezichthouders, maar vooral door de politiek. In een society of principle heeft iedereen de verantwoordelijkheid principes overeind te houden, maar uiteindelijk bepaalt de politiek wat het algemeen belang inhoudt. Die moet duidelijke keuzes maken, en dat betekent niet noodzakelijkerwijze meer regels en meer toezicht. Als je achter een keeper nog een andere keeper zet, gaat de eerste keeper minder goed houden, is mijn stelling. In sommige gevallen moet het aantal controlemechanismen zelfs worden verminderd in plaats van vermeerderd. Ik vind het idioot dat geprobeerd wordt elk risico tevoren af te vangen. Het is toch te gek voor woorden dat een Bungee Jumper die met een elastiek aan zijn been naar beneden wil springen, van de overheid eist dat zij controleert of het elastiek wel goed genoeg is? En dat vervolgens een advocaat zich op de zaak stort als blijkt dat het niet zo was? Zo loopt een stelsel in zichzelf vast. We zouden allemaal goed moeten beseffen dat elk systeem zijn eigen dynamiek heeft en dat het de neiging heeft naar binnen gekeerd te raken. Dat het nodig is tegenwicht te bieden, en dat iedereen goed moet weten wat zijn eigen publieke verantwoordelijkheid is. Laten we de huidige crisis aangrijpen om weer bij zinnen te komen.' <<<